

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת נצבים תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

ברכת שופרות ותיקון העולם

שנוסע במכונית מירושלים לתל אביב, ופתאום נזכר שהוא צריך להיות בירושלים, שאז לא כל כך משנה באיזו מהירות הוא יסע, אבל כן חשוב מאוד שיעשה מיד פניית "פרסה" ויפנה את המכונית לכיוון ירושלים. כך גם לגבי החיים שלנו. לא כל כך חשוב באיזה מהירות ניסע, העיקר שכיוון הנסיעה יהיה נכון, שניסע במסילה העולה בית א-ל, למעלה ולא למטה ח"ו. נשתדל להיות טובים יותר, ואז ה' יכתוב ויחתום את כל עם ישראל לחיים טובים, אמן.

שכר ועונש גם על מחשבה

כפי שהזכרנו, התורה מזהירה: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שְׂכֵט אֲשֶׁר לָבָו פִּנְה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֲלֵקִינוּ... פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֵשׁ פְּרָה רָאשׁ וְלַעֲנָה". יתכן ששורש זה לא בא עדיין לידי ביטוי, יתכן שהוא קיים רק במחשבה בלב, רק "לָבָו פִּנְה הַיּוֹם", אבל במשך הזמן הוא עלול לבוא לידי ביטוי, ואז יהיה מצב איום ונורא, כפי שמתואר בפרשה: "כִּי אִזְ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקָנְאָתוֹ... כְּמַהֲפַכַת סֵדֶם וְעִמְרָה אֲדָמָה וַצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפֵךְ ה' בְּאָפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ... וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֵף וּבְחִמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל, וַיִּשְׁלַכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֲרָת כַּיּוֹם הַזֶּה".

אולי מותר לומר, שעל זה רומז קול השופר. שגם דברים שאדם חושב בלב, עלולים להביא בהמשך הזמן לקול רעש גדול, להשפיע לטובה, או ח"ו לרעה.

כיצד רמוז הענין הזה בקול השופר? - השופר של מתן תורה הרי בא מהאיל של עקדת יצחק³ (פרקי דר"א פל"א). מה היה בעקדת יצחק? אברהם חשב לשחוט את יצחק. בפועל הוא לא שחט, אבל זה שאברהם היה מוכן לשחוט את יצחק, מזה נהיה השופר של מתן תורה, תורה שמעניקה חיי נצח לישראל, כל זה בא מהמחשבה של אברהם אבינו. וכן שופרו של משיח, גם הוא בא מאילו של יצחק. קרן שמאל שימשה לתקיעות של מתן תורה, וקרן ימין תשמש במהרה בימינו לתקיעות שלעתיד לבוא (שם).

הרי שהמחשבה של אברהם אבינו הביאה לקול רעש גדול - להתגלות ה' במתן תורה, ולהתגלות ה' לעתיד לבא, כשתהיה גאולה לישראל ולכל העולם, והכל מכח מחשבת לבו של אברהם שחשב לשחוט את יצחק, בלי ששחט בפועל.

ויש גם אפשרות אחרת שמחשבה תשפיע, ולא לטובה. הנביא אומר, "לְמַעַן תִּפְּשׂ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם, אֲשֶׁר נָזְרוּ מַעֲלֵי בְּגִלּוּלֵיהֶם כָּלָם" (יחזקאל יד, ה), ולמדו מכאן חז"ל

"למען ספות הרוה את הצמאה"

התורה אומרת: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שְׂכֵט אֲשֶׁר לָבָו פִּנְה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֲלֵקִינוּ... פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֵשׁ פְּרָה רָאשׁ וְלַעֲנָה. וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֵּאת, וְהִתְפָּרַף בְּלִבָּבוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בְּשָׂרֹתַי לִבִּי אֵלֶּף, לְמַעַן סְפוֹת הָרֹנָה אֶת הַצִּמְאָה" (דברים כט, יז-יח).

מה פירוש "ספות הרוה את הצמאה" - מסביר רש"י: לפי שאוסף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם, וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל. וכן תרגם אונקלוס: בְּדִיל לְאוֹסְפָה לָהּ חֻטְאֵי שְׁלוּתָא עַל זְדוּנוֹתָא, שאוסף לו אני השגגות על הזדונות. עד כאן דברי רש"י.

כלומר, כל זמן שאדם מחליט שבעצם הוא נזהר, והוא אכן משתדל שלא להכשל בעבירה, אז למרות שפָּה ושם הוא נכשל ברצון, אין דנים אותו אלא על מה שעשה ברצון. אבל ברגע שאדם מחליט "מעבירה זו אינני נזהר יותר", אז גם אם נכשל בשוגג, ואפילו קרוב לאונס, ה' דן אותו גם על השגגות של עבירה זו².

זהו מוסר גדול בשבילנו לקראת יום הדין, שאם אנו משתדלים לעשות תשובה, משתדלים להיות בסדר, מקבלים עלינו שהשנה הבאה תהיה יותר טובה, לא נהיה מיד כמו אברהם אבינו, אבל באופן כללי אנו משתדלים להיות על דרך היותר טוב, להתחזק בתורה, להתחזק בשמירת הלשון, להתחזק באהבת הבריות, בכל דבר שצריכים להתחזק בו, אז גם מה שאיננו מצליחים כל כך הקב"ה לא ילך אתנו כל כך בדין. ידון אותנו לכף זכות, מה שאפשר להחשיב לאונס, או לשוגג לכל הפחות, יטה את דיננו לכף זכות. אבל אם איננו משתדלים לעשות תשובה, מרגישים שמה שאנו עושים זה בסדר, לא צריכים לעשות תשובה, זה חמור מאד, אז ה' יחשיב גם שגגות כזדונות, ויתן עונש על כל הדברים.

לכן, כשמתקרבים ליום הדין, כדאי מאד לקבל על עצמנו לעשות תשובה. מה שנצליח לתקן נתקן, ומה שלפעמים קשה, ה' יתחשב בך, יחשיב לכף זכות, ויחתום אותי לחיים טובים. אבל ח"ו לא לחשוב אני בסדר, אני לא צריך לעשות כלום, גם כך יהיה בסדר. זה חמור מאד. זה יכול לגרום שח"ו ה' יחשיב לו גם את השגגות כמו את הזדונות. אז להזהר מאד, לקבל על עצמנו ביום הדין שאנו משתדלים באמת להיטיב את דרכינו בכל מה שצריך, שהשנה הבאה תהיה יותר טובה מהשנה הזו.

כבר הזכרנו (בשיחה לפרשת שופטים) את המשל על אדם

"גנוחי גנח" ו"לילי ליל" (ר"ה לד, א). כלומר, שברים ותרועות. למה מרמזים הקולות הללו? "פשוטה לפני" מרמזת על מלכות שמים השלמה שהיתה קודם הבריאה ("אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא"⁶), ועל מלכות שמים השלמה שהיתה בתחילת תולדות עם ישראל, כשכל ישראל אמרו בסיני "נעשה ונשמע".

לאחר הופעות אלו של מלכות שמים השלמה, ישנם, לצערנו, הרבה שברים ותרועות⁷. בתולדות העולם - אדם הראשון אוכל מעץ הדעת, דור המבול ועוד, ובתולדות עם ישראל אחרי מעמד הר סיני - מעשה העגל, מעשה המרגלים, ושאר תרועות ושברים, עד חורבן הבית ועד לשואה האחרונה, ועד לצרות שיש לנו היום. אבל לאחר השברים והתרועות מגיעה שוב "פשוטה לאחר".

הפשוטה לאחר מרמזת על המצב המתקן ועל מלכות שמים השלמה של אחרית הימים. באחרית הימים, אחרי ככלות הכל, לבדו ימלוך נורא! כשהתכנית האלקית תגיע אל קצה, שוב תהיה מלכות שמים שלמה, במלכות בית דוד ובסנהדרין הגדולה בירושלים. לזה רומזים קולות השופר, ולזה רומזת ברכת "שופרות" - שלאחר כל הצרות, ולאחר כל השברים והתרועות, נגיע בעזרת ה' "לפשוטה שלאחריה", ומעשי בני האדם לא יוכלו לשנות את התכנית האלקית בכללותה⁸. כל הגנוחי גנח והילולי ליל יעלמו, והעולם יגיע אל תיקונו.

ובאמת, גם אצל כל אדם באופן פרטי כך הוא הסדר. הוא נולד בלא חטא, אח"כ הוא חוטא - "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז, כ) - ובסוף הוא מתקן את חטאו. התיקון יכול להיות בעולם הזה⁹ או בעולם הבא, בגיהנם, אבל בסופו של דבר החטא בא על תיקונו.

"הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם"

לגבי התקיעות אומר הרמב"ם: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר: עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם... השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם..." (הלכות תשובה פ"ג ה"ד). קול השופר צריך לעורר את האדם¹⁰ לערוך חשבון הנפש¹¹, לתקן את מעשיו, כל אחד כפי מדרגתו¹². יש יהודים שהתרחקו מאד, שבכלל לא מקיימים תורה, ואפילו קול השופר אולי לא מגיע לאזניהם כדי לעוררם. אבל יש יהודים שב"ה כל השנה לומדים תורה ומקיימים תורה, ובכל זאת גם הם צריכים לתקן דברים קלים, "כִּי אָדָם, אֵין צָדִיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז, כ), וא"כ כל אחד לפי מדרגתו ודאי יש לו מה לתקן. שהתפילה תהיה יותר טובה, שלימוד התורה יהיה יותר טוב, שאהבת ישראל תהיה יותר טובה, אהבה בין אדם לחברו, בין איש לאשתו, כל אחד צריך לתקן במה שיודע ומכיר את עצמו שצריך לתקן. השופר צריך להזכיר לנו לתקן את כל הדברים הללו.

שהקב"ה מעניש אפילו על מחשבת עבודה זרה, שרק חשב ותכנן לעבוד, גם אם לא עבד בפועל (קדושין לט, ב). "למען תפוש את בית ישראל בלבם" - על מחשבת לבם - "אשר נזרו מעלי בגלוליהם" - שחשבו לעבוד לגלולים.

כאמור, ענין זה כתוב גם בפרשתנו. משה רבינו מזהיר, "פֶּן יִשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה... אֲשֶׁר לָבְבוּ פִּנְהָ הַיּוֹם מֵעַם ה' אֲלֵקִינוּ לְלַכֵּת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם, פֶּן יִשׁ בְּכֶם שֶׁרֶשׁ פֶּה רָאשׁ וְלַעֲנָה" (דברים כט, יז). מדובר רק על מחשבה, "לָבְבוּ פִּנְהָ... לְלַכֵּת לַעֲבֹד", הוא עוד לא עבד, רק חשב בלבו ללכת לעבוד, אף על פי כן "לֹא יֵאָכֵה ה' סֵלַח לוֹ, כִּי אֲזַיְעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הָהוּא... וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". עונש חמור מאד, על מחשבה ללכת לעבוד עבודה זרה.

הגאולה העתידה וברכת "שופרות"

ואולם התורה מבטיחה, שגם אם ח"ו כך יקרה, שישאל יגיעו למצב של "וַיִּתְּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בָּאָף וּבְחֶמֶךָ וּבְקֶצֶף גָּדוֹל, וַיִּשְׁלַכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה", בסופו של דבר, באחרית הימים, "וַיָּשָׁב ה' אֲלֵקִיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ, וַיָּשָׁב וּקְבָצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ ה' אֲלֵקִיךָ שָׁמָּה. אִם הָיְתָה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם, מִשָּׁם יִקְבָּצְךָ ה' אֲלֵקִיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ" (שם ל, א-ד). כלומר, התורה מבטיחה, שגם אם ח"ו יבואו עלינו הקלות הנוראות שבפרשה, בכל זאת, אחרי כל הצרות, סוף הגאולה לבוא. לא יתכן שהגלות תמשך לנצח והעולם לא יגיע אל תכליתו. בסופו של דבר מוכרח להיות גאולה, שעל ידה יגיע העולם אל תיקונו ואל תכליתו⁴.

וְדִאֲוִתָּהּ שֶׁל הַגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה נֹוגַעַת לְבִרְכַּת "שופרות" של ראש השנה. כיצד בא יסוד זה לידי ביטוי בברכת "שופרות"? - ברכת שופרות עוסקת מצד אחד בשופר של מתן תורה, "בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת", ומצד שני בשופר של הגאולה העתידה: "כֹּל יִשְׂרָאֵל תִּבְלֵ וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ, כְּנִשְׂא נִסֵּי הָרִים תִּרְאֶוּ וְכִתְּבֵ עֲשׂוּ פֶרֶת שְׁמִי" (ישעיהו יח, ג), "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְכָאוּ הָאֲבָדִים בָּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהַנְּדָחִים בָּאָרֶץ מִצְרָיִם" (שם כז, יג). ברכת שופרות אומרת, כביכול: אנו פועלים במסגרת תכנית, שתחילתה מעמד הר סיני, וסופה ימות המשיח, ומסומלת ע"י שני השופרות שהזכרנו. בתוך מסגרת זו יש אפשרות לכל אדם לעשות ככל העולה על רוחו, יכול לבחור בטוב או ברע, ובבחירתו הוא גם משפיע על הנהגת ה' בבריא, אבל בסופו של דבר - יגיע שופרו של משיח. את זה אי אפשר לשנות, תהיה אשר תהיה התנהגות בני האדם במסגרת בחירתם.

צורת התקיעות - כצורת התכנית האלקית

בעולם

גם צורת התקיעות שלנו מרמזת למהלך הזה. הרי צורת התקיעות היא: פשוטה לפני⁵, פשוטה לאחר, וביניהן -

שפרתם מעשיכם הריני נעשה לכם כשופר הזה. מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו, כך אני עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים והופך לכם מדת הדין למדת רחמים. אימתי - בחדש השביעי (ויק"ר כט, ו).

כל זה מרומז בשופר. ההתחלה הטובה, הקלקולים, וגם התיקון של לעתיד לבוא. פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, זהו קול השופר. יהי רצון שנזכה כולנו להכתב ולהחתם בספר חיים טובים עם כל בית ישראל, אמן.

"עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם", הכונה גם לשנות הרגלים. ההרגל והשיגרה גם הם מיני תרדמה. לא להכנע להרגלים. זה שאני רגיל לעשות כך, זו לא ראייה שזהו הדבר הנכון לעשות. צריך לבדוק אם זה הדבר הנכון, ואם לא - אז לתקן את זה. גם אם כולם עושים כך, אין זו ראייה שזהו הדבר הנכון. מה שכולם עושים, לא חייב להיות מותר. תלוי מי הם ה"כולם". אם גדולי החכמים הם שעושים כך, זו ראייה שמותר. אבל אם סתם אנשים עושים כך, זו לא ראייה שמותר. "כולם עושים" איננו היתר. צריך לבדוק אם הדבר מותר באמת.

המילה "שופר" עצמה רומזת על השיפור, שצריך לשפר את המעשים שלנו. חז"ל אמרו: "תקעו בַּחֲדָשׁ שׁוֹפָר" (תהלים פא, ד) - "בחדש זה תחדשו מעשיכם בשופר, בחדש הזה שפרו מעשיכם. אמר להן הקב"ה לישראל: אם

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' תשס"ט] עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת נצבים: "לְעֵבֶרְךָ בְּבִרְיָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כט, יא) [ריש פר' נצבים] ⇔ "וְאֶעֱיֶדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (שם לא, כח) [סוף פר' וילך].

הטעם שהרב לא קישר את תחילת פרשת נצבים עם סופה ואת תחילת פרשת וילך עם סופה, אלא התייחס לשתי הפרשות כפרשה אחת, הוא מחמת המבואר בזוהר (בכמה מקומות) שג"ן סדרים יש בתורה. [נסמכו שם מנין זה על הפסוק "גן נעול" (שה"ש ד, יב), כי ג"ן פרשיות יש בתורה שבכתב, שהן נעולות מאד, וצריך תושבע"פ שתפרש אותן (פי' הגר"א למשלי כא, ל)]. והנה האמת היא, שג"ן פרשיות יש בתורה, ולא נ"ג. ולכן יש שנקטו, שלדעת זוהר פרשיות נצבים וילך הן פרשה אחת. [והיא שיטת הרמ"ז והגר"א בפירושה לספר הזוהר, שפרשות נצבים וילך הן באמת פרשה אחת, שמתחלקת לפעמים לשתיים רק כדי להפסיק בין קללות שבפר' כי תבוא לראש השנה. ויש קצת ראייה לשיטה זו, שכן הסימן שנתנו בעלי המסורה למנין הפסוקים בסוף פרשת וילך הוא: ע' פסוקים כמספר אדני"ה (כנדפס בחומשים). הרי שכללו את פסוקי שתי הפרשות במנין אחד, מ' פסוקים בנצבים ול' פסוקים בוילך, וביחד הם ע' פסוקים].

והנה, לדעת הרצ"ה מלובלין זצ"ל, הפרשה שלא מנה אותה הזוהר עם שאר הפרשות איננה פרשת נצבים או וילך, אלא פרשת וזאת ברכה, אבל נצבים וילך ב' פרשות נפרדות הן. והטעם שפרשת וזאת הברכה אינה נמנית עם שאר הפרשיות, היא מפני שהיא "נקראת ביום טוב ולא בשבת, ומטעם זה נחשב בזוה"ק ובתיקוני זוהר (תיקון י"ט) ג"ן סדרים, ופרשת וזאת הברכה איננה בכלל, שמשם התחלת תורה שבעל פה, ונקראת ביום טוב דישאל מקדשי ליה לזמנים" ("פרי צדיק", האזינו, אות א'). וכן הביא החיד"א ז"ל בספר "דבש לפי" (אות פ' ערך "פרשיות") שהפרשה שאינה בכלל ג"ן פרשיות היא פרשת וזאת הברכה, שאינה נקראת על הרוח בשבת. ולפי שיטתם, גם בפרשות נצבים וילך צריך להיות קשר בין תחילת הפרשה לסופה, כל פרשה בפני עצמה. ונראה שהקשר בפרשת נצבים הוא זה:

"לְמַעַן הָקִים אֶתֶּךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֱלֹהִים... פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב" (שם כט, יב) ⇔ "לְשִׁבְתָּ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם" (שם ל, יט-כ).

קשר נוסף: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה... אֲשֶׁר לָכְבוּ פָנָה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֱלֹהֵינוּ... וּמִתָּה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם" (שם כט, יז-יט) ⇔ "וְאֵם? פָּנָה לְבָבְךָ וְלֹא תִשָּׁמַע... הַגִּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֹּאבְדוֹן" (שם ל, יז-יח).

2. והטעם שאין מוחלין לו על מה שעשה בשוגג, כיון שאין מקום ללמד עליו זכות ששוגג היה ולא ידע ולכן אין להענישו, שהרי גם אם היה יודע מהאיסור היה עושה.
3. לשון פרקי דרבי אליעזר: רבי חנניא בן דוסא אומר, אותו האיל שנברא בין השמשות (עי' משנה אבות פ"ה מ"ו) לא יצא ממנו דבר לבטלה. אפרו של איל הוא יסוד על גבי המזבח הפנימי. גידי האיל אלו עשרה נבלים של כנור שהיה דוד מנגן בהם. עורו של איל הוא אזור מתניו של אליהו ז"ל. קרניו של איל, של שמאל שתקע בו בהור סיני, שנאמר ויהי במשך בקרן היובל, ושל ימין שהיא גדולה משל שמאל שהוא עתיד לתקוע בה לעתיד לבא, שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והיה ה' למלך על כל הארץ.
4. עי' רמב"ן (ויקרא כו, טז) שבאר, שפסוקים אלו "יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה, יותר מכל חזיונות דניאל". וכתב, שגאולה זו תהיה "גאולה שלמה, מעולה על כולם", שכן נאמר בה: "וְהַיְטִיבָהּ וְהַרְבֵּהּ מֵאֲבֹתֶיהָ" (דברים ל, ה), יותר מכל הגאולות שהיו בדורות הקודמים.
5. לפני התרועה.
6. משמעות מלכות ה' "בטרים כל יציר נברא" - כשלא היו עדין נבראים למלוך עליהם - היא, שגם אז היה יכול לעשות הכל כרצונו. כי המלוכה, אין עיקר ענינה השליטה על אחרים, אלא עיקר ענינה הוא שהמלך אינו מוגבל, ויכול לעשות כל אשר יחפוץ. [מלכא - מאי דבעי עבד. שהמלך פורץ גדר... ואין מוחין בידו] (פסחים קי, א). ורק ממילא יוצא מזה גם ענין השליטה על אחרים. שכיון שהמלך אינו מוגבל, ממילא הוא שולט על האחרים - במידה וקיימים "אחרים" - ועושה בהם מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו. אבל עיקר ענינה של המלוכה הוא שהמלך אינו מוגבל.
- [ומה שמובא בסה"ק שסיבת בריאת העולם היתה כי "אין מלך בלא עם", ואם אין צבא למלך ואין מחנה למלך על מה הוא מולך"] (פרקי דר"א פ"ג), זהו רק כדי להוציא את המלוכה אל הפועל, ולגלותה. אבל באמת ובעצם, גם בלי עם הקב"ה הוא מלך.
7. גם תרועה היא לשון שבר - עי' במפרשים על הפסוקים "רָעָה הַתְּרַעֲצָה הָאֶרֶץ" (ישעיהו כד, יט), "וְיָרֶעוּף קֶדְקֶד" (ירמיהו ב, טז), "תִּרְעָם בְּשִׁבְטֵי בְרָזֶל" (תהלים ב, ט), ועוד.
8. ולא רק צורת התקיעות מרמזת למהלך הזה, אלא גם צורת סידור הפסוקים בפרק מלכויות זכרונות ושופרות מרמזת לכך. דהנה, כבר נתקשו התוס' (ר"ה לב, א ד"ה מתחיל) על מה שאומרים בברכות אלו את פסוקי הכתובים קודם פסוקי הנביאים, שזה נגד המקובל והידוע שהנביאים חשובים יותר מהכתובים, וא"כ היה לנו להקדים ולומר את פסוקי הנביאים קודם לפסוקי הכתובים. ועי' מה שתימצו על זה (תוס' שם). ואולם הגה"צ רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל תירץ שאלה זו כך: "הנה כל הפסוקים של מלכויות זכרונות ושופרות, שנזכר בכל אחד פסוקים מתורה נביאים וכתובים, הם מדברים מג' ענינים: הפסוקים של תורה - רובם ככולם מדברים מהתגלות מלכות זכרונות ושופרות של העבר. כי זהו שורש התורה, להורות לנו דרכי ית'. ובכל פסוקי הנביאים של המלכויות זכרונות ושופרות - מדברים ומרמזים על לעתיד לבוא. כי הנבואה מגלה מה שעתידי להיות. ופסוקי הכתובים של מלכויות זכרונות ושופרות - המה כולם מרמזים על ההנהגה של ההווה. והמה מרמזים בכללות על השתלשלות הקדושה של העבר וההווה והעתיד. ובוה יתורץ קושיית התוס', מה שאומרים פסוקי כתובים קודם פסוקי נביאים. כי כך הוא הסדר, מתחילה ההווה, ואחר כך העתיד ("פרי צדיק" לראש השנה אות כ"ח).
9. מי שזוכה, מסיים את התהליך כולו - כולל התיקון - כבר כאן בעולם הזה, כפי שקראנו בתורה בשבוע שעבר: "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֶנִּי מְצַוְךָ הַיּוֹם... וְכֹא עָלֶיךָ כָּל הַבְּרִית הַזֶּה וְהַשְׁמִיעָה... בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל יוֹם, וּבְכָל יוֹם אַתָּה ה' בְּצִאתְךָ" (דברים כח, א-י) - "שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם" (רש"י שם, ו).
10. וכתב הגר"א, דלכך מפסיקין ולא תוקעין בערב ר"ה, כדי שלא נכנס לר"ה במצב של "מלומדה", שכבר נהיה רגילין לתקיעות והם לא יעוררו אותנו. דב' יום - כיון דדש דש, כמבואר במעשה של טיטוס והיתוש (גיטין נו, ב), דמשהרגיל היתוש בקול הקורנס, הכיר בו ולא הניח ניקורו (ביאור הגר"א לספר יונה ג, ג).
11. יש מבארים לפ"ז את נוסח ברכת השופר כפי שהוא מופיע בכמה ראשונים - "לשמע בקול שופר". דהנה הטור והשו"ע (או"ח סי' תקפ"ה ס"ב) כתבו לומר לשמוע "קול" שופר, כמנהגנו, וכן נוסח הרמב"ם (פ"ג משופר ה"י). וכתב שם הב"ח, דאין לומר "בקול", דמשמע לעשות צביונו ולשמע בקולו, אלא יאמר "קול" שופר. וכ"כ המג"א (סי' תקפ"ה סק"ב) והט"ז (שם סק"ב). ואולם בכמה ראשונים הנוסח הוא "בקול" שופר - עי' ראש"י (ר"ה פ"ד סוף סי' י) שהביא כן בשם ראב"ה (סי' תקל"ד) ובה"ג, וכן הוא באו"ז (ח"ב סי' רע"א), ובמנהיג (הלכ' ר"ה) בשם רב האי גאון, ועוד. ובדעת ראשונים אלו צ"ל, דאדרבה היא הנותנת, דכיון ששופר רמז יש בו, עורו ישנים משנתכם וכו', א"כ שייך לברך לשמוע "בקול" שופר, שהשופר כביכול אומר לנו: "עורו ישנים ושובו אל ה'", ומצוה לשמוע בקולו.
- ואמרו חז"ל (במי שנתן שופר בתוך שופר ותקע), "אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא" (ר"ה כו, ב). ונרמז בזה, שלא די בשמיעת "הקול החיצון" של השופר, אלא צריך להטות אוזן ולשמע גם את ה"קול הפנימי" של השופר, מה הוא קורא ועל מה הוא מרמז, ורק "אם קול פנימי שמע - יצא".
12. ומבואר בריטב"א, ש"עורו ישנים משנתכם" אינו רק טעם בעלמא למצות שופר, אלא יש בו אף כדי לקבוע את עיקר צורת המצוה וגדרה להלכה ולמעשה. דהנה כתב הריטב"א על נוסח ברכת השופר: "קבלה מרבינו האי ז"ל, אביהם של ישראל, שהוא 'לשמע קול שופר'. ויש בזה ב' שאלות: למה אין הנוסח על 'תקיעת' שופר, כמו 'מקרא' מגלה, שמברכין על הקריאה ולא על השמיעה. ועוד, למה היא בלמ"ד ואינה ב'על', כיון שתקיעת שופר אפשר על ידי אחרים, כעין מקרא מגלה שהיא ב'על' מטעם זה. והתשובה בשאלות אלו אחת: דהכא, שמיעת השופר היא עיקר המצוה, וכונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה, וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה, ואילו תקע ולא שמע לא יצא, ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה, וכיון שהשמיעה אי אפשר לה על ידי אחרים - היא בלמ"ד, כיון שהוא עובר לעשייתה. אבל מקרא מגלה, הקריאה עיקר, משום פרסומי ניסא, ואפילו קרא ולא שמע ולא הבין - יצא, מידי דהוי אנשים ועמי הארץ, וכיון שאפשר על ידי אחרים היא ב'על' (חי' הריטב"א ר"ה לך, א ד"ה כתב הרי"ף).
- הרי שענין זה, שכוונת התורה בתקיעת השופר היא "כדי שיעור אדם לחזור בתשובה", קובע את גדר המצוה כך, עד שאינו יוצא בתקיעה, אלא בשמיעה, כי רק השמיעה יש בה כדי לעורר את האדם לתשובה. משא"כ מקרא מגלה, הרי הוא יוצא בקריאה אף בלא שמיעה, כי במגלה העיקר הוא משום פרסומי ניסא, ובזה אפילו קרא ולא שמע הרי יש כאן פרסומי ניסא, ולכן יצא. [ולהלכה אם שמיעה מעכבת במקרא מגלה - עי' משנ"ב סי' תרפ"ט סק"ה ושע"צ שם].